

Юридичні науки

УДК 341.225

Косигіна Анастасія Євгенівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Косыгина Анастасия Евгеньевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Kosygina Anastasia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Трагнюк Олеся Янівна

кандидат юридичних наук, доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ
ОХОРОНИ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА
НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО
СОТРУДНИЧЕСТВА В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ МОРСКОЙ СРЕДЫ
SOME PROBLEMS OF INTERNATIONAL COOPERATION IN THE
FIELD OF MARINE PROTECTION**

Анотація. У даній статті розглядається нормативно-правова база міжнародного співробітництва у галузі охорони морського середовища. Визначається практична реалізація заходів щодо охорони та попередження

забруднення Світового океану. Здійснюється аналіз міжнародних організацій та органів, які забезпечують контроль за збереженням навколишнього природного середовища. Висвітлюються глобальні проблеми антропогенного впливу людини на природу.

Ключові слова: Світовий океан, морське середовище, забруднення морського середовища, Конвенція ООН з морського права, міжнародне співробітництво.

Аннотація. В данной статье рассматривается нормативно-правовая база международного сотрудничества в области охраны морской среды. Определяется практическая реализация мероприятий по охране и предотвращению загрязнения Мирового океана. Осуществляется анализ международных организаций и органов, обеспечивающих контроль за сохранностью окружающей природной среды. Освещаются глобальные проблемы антропогенного воздействия человека на природу.

Ключевые слова: Мировой океан, морская среда, загрязнение морской среды, Конвенция ООН по морскому праву, международное сотрудничество.

Summary. This article examines the regulatory framework for international cooperation in the field of marine protection. The practical implementation of measures to protect and prevent pollution of the oceans is determined. The analysis of international organizations and bodies providing control over environmental protection is carried out. Global problems of anthropogenic human impact on nature are highlighted.

Key words: Ocean, marine environment, marine pollution, United Nations Convention on the Law of the Sea, international cooperation.

Постановка проблеми. Протягом століть людство використовує Світовий океан. Розвиток науки та техніки посприяв тому, що людина активно впливає на морське середовище шляхом інтенсифікації судноплавства, використання морів та океанів для захоронення промислових відходів, інших видів життєдіяльності. При цьому таке антропогенне втручання людини призвело до глобальних проблем, пов’язаних із забрудненням морських просторів, тому ефективність заходів із захисту екосистеми морів та океанів є актуальною проблемою сьогодення.

У п. 4 ст. 1 Конвенції ООН з морського права 1982 р. наводиться визначення поняття **забруднення морського середовища** – привнесення людиною, прямо чи посередньо, речовин біоенергії в морське середовище, включаючи естуарії, яке призводить або може призвести до таких згубних наслідків, як шкода живим ресурсам і життю в морі, небезпека для здоров’я людини, створення перешкод для діяльності на морі, в тому числі для рибальства та інших правомірних видів використання моря, зниження якості використовуваної морської води та погіршення умов відпочинку [6].

Оскільки морське середовище немає кордонів, то проблему забруднення вод можна вважати проблемою транснаціонального, глобального значення і саме тому збереження морського середовища є однією із головних цілей міжнародної спільноти.

Основний комплекс проблем пов’язаний з особливостями міжнародно-правового режиму морських просторів, оскільки географічно існує єдиний морський простір, який юридично поділений на внутрішні морські води, територіальне море, виключну морську економічну зону (ВЕЗ), континентальний шельф, відкрите море та район (ділянку морського дна, яка не відноситься до шельфу жодної країни). Режим національного законодавства держав поширюється на внутрішні морські води та територіальне море, а щодо

ВЕЗ та континентального шельфу, то там діє обмежений режим відносно ресурсів. Відкрите море та район частково підпадають під юрисдикцію міжнародного та національного права. Відсутність спеціальних норм міжнародного права, присвячених комплексним заходам територіальної охорони морського середовища, не дає прибережним державам створювати у ВЕЗ і на шельфі комплексні охоронювані території, з таким режимом, який відповідає режиму охорони державних природних заповідників [4].

Міжнародна спільнота, маючи велику кількість нормативно-правових актів покладає на кожну державу зобов'язання щодо збереження морського середовища, але усі міжнародні документи в багатьох випадках мають лише універсальні норми і тому, для забезпечення більш детального регулювання захисту морського середовища використовується національне законодавство кожної окремої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в галузі міжнародного співробітництва з охорони морського середовища від забруднення з суден проводилися такими науковцями, як О.С. Білоус, В.С. Єфремов, В.В. Демиденко, В.А. Киселева, С.М. Нунупарова, І.В. Леусенко, В.Л. Бредіхіна та інші. У їхніх роботах проводився аналіз міжнародно-правових угод у галузі охорони морського середовища, розкривався їхній зміст, а також особливості порядку їх виконання. Тільки спільні комплексні заходи держав світу забезпечують запобігання та обмеження забруднення світового океану, а також внутрішні переконання та свідомість кожної людини.

Мета статті. Метою статті є висвітлення правової бази міжнародного співробітництва у галузі охорони морського середовища від забруднення; здійснення аналізу чинних норм щодо взаємодії і співпраці держав у відповідній галузі; визначення спеціалізованих установ, які покликані забезпечувати охорону морського простору.

Виклад основного матеріалу. Забруднення морського середовища розглядається як одна з найважливіших проблем. Оскільки безвідповідальне ставлення до питання збереження навколишнього природного середовища може призвести до екологічної катастрофи та завдати шкоду усьому живому.

Говорячи про проблему забруднення морського середовища, необхідно звернутися до історії, а саме до одного із найбільш шкідливих забруднень. Мова йде про забруднення морського середовища нафтою із суден, що відбувається при транспортуванні нафти, викидів відходів, що містять нафтопродукти, витоків нафти та нафтопродуктів, викиди з танкерів, а також є наслідком морських аварій та катастроф. Міжнародне співтовариство, розуміючи всю серйозність проблеми ще в 1921 р. на конференції судновласників у Лондоні намагалося розробити необхідні заходи для протидії забрудненню морського середовища, а у 1926 р. на конференції у Вашингтоні встановити райони та прибережні зони, заборонені для скидання нафти [1, ст. 502].

Також, у 1936 р. Ліга Націй почала обговорювати питання про заборону будь-якого забруднення прибережних вод, але в результаті Другої світової війни, рішення так і не були прийняті [5, ст. 764].

У 1954 р. у Лондоні була прийнята Перша **Міжнародна Конвенція з попередження забруднення моря нафтою**, що одержала назву «ОЙЛПОЛ-54» (International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil). Головна її ціль визначалася в захисті морів і океанів від забруднення нафтою і встановлення «заборонних зон» для будь-якого скидання на 50 миль від прилеглої землі. Світова практика показує, що розливи нафти із суден стаються досить рідко, хоча, на жаль, досить стало. У цьому зв'язку повчальним є приклад з ліберійським танкером «Торри Коньон», що 18.03.1967 р., біля узбережжя Англії, одержав серйозні пробоїни, у результаті посадки на рифи.

Рятувальні операції закінчилися невдачею, хоча на борті танкера знаходилося 120 тис. тон сирової нафти. Коли ж стало очевидним, що врятувати корабель не вдасться, британський уряд вдався до надзвичайних заходів, — судно було піддано бомбардуванню. Нафта, що залишилася на ньому, була ліквідована [11, ст. 103].

Не дивлячись на цей негативний досвід, є і позитивний момент, оскільки було прийнято міжнародні конвенції щодо протидії забрудненню та збереженню морського середовища.

Спроба всебічного комплексного врегулювання проблеми забруднення морських вод була здійснена на Третій конференції ООН з морського права, яка завершилася ухваленням у 1982 р. конвенції, що регулює правовий режим морів і океанів. Спеціальна її частина, що стосується захисту морського середовища, відноситься до всіх джерел забруднення. Проте ухвалення цієї конвенції не означає, що відпала необхідність у розробці нових спеціальних міжнародних угод щодо охорони морського середовища, які могли б розширити і конкретизувати її положення [3].

Конвенція ООН з морського права 1982 р. є «Конституцією морського права», оскільки містить досить значний правовий матеріал щодо захисту та збереження морського середовища (Частина XII «Захист та збереження морського середовища»). Так, ст. 197 встановлює: «Держави співпрацюють на всесвітній і, коли це доречно, на регіональній основі безпосередньо або через компетентні міжнародні організації у формулюванні або розробці міжнародних норм, стандартів та рекомендованих практики і процедур, що відповідають цій Конвенції, для захисту і збереження морського середовища з урахуванням характерних регіональних рис» [6].

Подібне правило повторюється і в багатьох регіональних договорах із захисту морського середовища від забруднення, наприклад щодо запобігання

забрудненню окремих морських басейнів Балтійського моря (Конвенція із захисту морського середовища району Балтійського моря, прийнята в Гельсінкі в 1974 р.), Середземного моря (Конвенція із захисту Середземного моря від забруднення, прийнята в Барселоні в 1976 р.), Перської затоки (Кувейтська регіональна конвенція про співробітництво в галузі захисту морського середовища від забруднення, прийнята в 1978 р.), а також деякі інші угоди.

Як універсальні, так і регіональні міжнародні договори вимагають, щоб при виникненні надзвичайних ситуацій на морі держави взаємодіяли та здійснювали усі можливі заходи для усунення реальної небезпеки та мінімізації шкоди морському середовищу.

На теперішній час існує низка міжнародних угод щодо захисту морської екосистеми від забруднення, які регламентують дії морських суден у частині попередження забруднення морських просторів та міжнародного співробітництва. Такі як:

- Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів 1972 р.;
- Міжнародна конвенція по забезпеченню готовності у випадку забруднення нафтою, боротьби з ним та співробітництва 1990р.;
- Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою 1993 р.;
- Міжнародна конвенція про контроль над шкідливими протиобростваючими системами на суднах 2001 р.;
- Міжнародна конвенція про контроль суднових баластних вод й осадів та управління ними 2004р.

Надаючи характеристику засобів співробітництва держав із подолання проблеми забруднення морського середовища необхідно звернути увагу не

тільки на правове регулювання, а й на інституції. Основною з них є Міжнародна морська організація.

Міжнародна морська організація (ІМО) є спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй, що відповідає за заходи щодо посилення охорони і підвищення безпеки міжнародних морських перевезень і по запобіганню забрудненню з судів; в цій якості вона грає істотну роль в досягненні цільових показників, зазначених у назві місії Організації Об'єднаних Націй в галузі сталого розвитку «Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку».

Цілями Організації є:

- забезпечувати механізм співробітництва урядів у сфері урядового регулювання і в технічних питаннях будь-якого роду, стосуються міжнародного торговельного законодавства;
- заохочувати і сприяти прийняттю всіма країнами норм у питаннях, що стосуються безпеки на морі, ефективності судноплавства, запобіганню забрудненню моря з суден та боротьби з ним;
- забезпечувати розгляд Організацією будь-яких питань, що стосуються судноплавства і впливу на морське середовище, які можуть бути передані їй будь-яким органом або спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй;
- тощо [8].

Протягом останніх п'яти десятиліть зростання числа і розмірів суден і обсягу перевезених ними вантажів супроводжується роботою з вироблення правових і технічних норм, що забезпечують підвищення екологічної чистоти і безпеки судноплавства, яку ІМО здійснює в особі своїх 172 держав-членів. У

співпраці з державами-членами та іншими організаціями ІМО вживає заходів, спрямованих на впровадження та дотримання розроблених нею норм [2].

Завдяки діяльності ІМО було розпочато створення масштабної програми, пов'язаної із запобіганням та ліквідацією забруднення морського середовища, а також встановлення відповідальності. Головним підсумком цієї роботи стало прийняття в 1973 році **Міжнародної конвенції щодо запобігання забрудненню із суден**, широко відомої під аббревіатурою **МАРПОЛ** [10].

З самого початку в МАРПОЛ розглядалося забруднення не тільки нафтою з суден (про це йдеться в додатку I), а й шкідливими рідкими речовинами, такими як хімічні речовини, що перевозяться наливом (додаток II); шкідливими речовинами в упаковці (додаток III); стічними водами із суден (додаток IV), а також сміттям з суден (додаток V). Відповідно до додатка V загальна заборона поширюється на скидання будь-якого сміття з суден, при цьому на скидання пластмас накладено повну заборону, застосовуваний в глобальному масштабі.

Пізніше, в 1997 році, ІМО додала до МАРПОЛ новий додаток VI, що стосується забруднення атмосфери з суден. Сьогодні в додатку VI розглядаються питання забруднення повітря в результаті викидів сірки та інших шкідливих відходів, наприклад оксидів азоту і твердих частинок.

У 2011 році ІМО стала першим міжнародним регулюючим органом в транспортній сфері, який прийняв глобальні обов'язкові вимоги до енергоефективності: вони охоплюють всі судна незалежно від схеми торгівлі або держави прапора і спрямовані на скорочення викидів парникових газів з суден, що здійснюють міжнародні перевезення.

Додаток VI до МАРПОЛ також включає в себе правила, що стосуються озоноруйнуючих речовин, легких органічних сполук, судових інсинератор, прийомних споруд і якості рідкого палива. Всі ці заходи роблять значний позитивний вплив на атмосферне середовище, здоров'я людей, що живуть в

портових містах або поблизу від них, а також здоров'я населення прибережних районів [10].

У додатку VI до МАРПОЛ були визначені райони контролю викидів окислів сірки і оксидів азоту, в яких суворо дотримується обмеження щодо вмісту сірки в паливі не більше 0,10% за масою. Починаючи з 1 січня 2020 роки за межами цих районів глобальне обмеження щодо вмісту сірки буде знижено з 3,5% до 0,50% по масі; цей крок свідчить про тверду прихильність ІМО забезпечити виконання судноплавної галуззю своїх зобов'язань по охороні навколишнього середовища.

В даний час розширена, змінена і оновлена конвенція МАРПОЛ залишається найбільш значущим і всеосяжним міжнародним договором у сфері попередження забруднення морського середовища і атмосфери з суден в процесі експлуатації або при аваріях. Забезпечуючи міцну основу для значного і постійного скорочення забруднення з суден, Конвенція зберігає свою актуальність і сьогодні.

У МАРПОЛ також визнається необхідність введення більш жорстких вимог до збереження і захисту так званих особливих районів в силу їх екологічних умов і характеристик судноплавства. В цілому виділено 19 особливих районів. Вони включають в себе закриті або напівзакриті морські басейни, такі як Середземне, Балтійське, Чорне і Червоне моря, а також набагато більші ділянки океанів, такі як води, які омивають південну частину Південної Африки або Західну Європу. Виділення особливих районів, як і прийняття глобальних норм, є чітким свідченням того, що ІМО повністю усвідомлює і поділяє основну значимість захисту і збереження Світового океану як найважливішої системи життєзабезпечення для всіх людей.

Хоча МАРПОЛ присвячена безпосередньо аварійним і експлуатаційним викидам з суден, ІМО також активно, хоча і побічно займається проблемами

забруднення морського середовища з наземних джерел, керуючись для цього Лондонською конвенцією про запобігання забруднень моря скидами відходів та інших матеріалів від 1972 року і Протоколом до неї від 1996 року. У Протоколі застосовується поміркований підхід, у відповідності до якого забороняється скидання відходів у море за винятком кількох видів зазначених у списку дозволених відходів, таких як відходи драгування.

Умови Лондонської конвенції та Протоколу також сприяють пом'якшенню наслідків зміни клімату шляхом запровадження норм з уловлювання та зв'язування вуглецю в підводних геологічних формаціях, а також впровадження нормативів і посібників по оцінці пропозицій в галузі морського геоінженерингу.

Якщо звернутися до інших партнерств, пов'язаних з океанами, то ІМО виступає партнером і секретаріатом Об'єднаної групи експертів з наукових аспектів захисту морського середовища (ГЕСАМП), яка консультує систему Організації Об'єднаних Націй в області наукових аспектів захисту морського середовища. ГЕСАМП проводить оцінку екологічної небезпеки шкідливих речовин, що перевозяться на судах, і розглядає заяви про використання «активних речовин» в системах управління баластними водами, тим самим роблячи внесок у нормативну діяльність ІМО. ГЕСАМП також проводить систематичний огляд нових і виникаючих питань для інформування дев'яти підтримують її організацій системи Організації Об'єднаних Націй [9].

Недавні ключові доповіді ГЕСАМП щодо мікрочастинок пластмас в океанах сприяли поглибленню знань про походження і надалі життєвому циклі морського сміття і особливо мікрочастинок пластмас в океанах. Спільно з Продовольчою і сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй ІМО також є одним із співзасновників Глобального партнерства з морського сміття - організації, що займається питаннями утворюється в морі морського сміття,

яка знаходиться у веденні Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища. Також ІМО співпрацює з **Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ)** щодо розробки стандартів безпеки ядерних суден та запобігання радіоактивному забрудненню при перевезенні радіоактивних матеріалів морським шляхом.

Досвід ІМО в мінімізації забруднення морів, океанів і атмосфери з суден говорить сам за себе. Організація твердо має намір продовжувати силами своїх держав-членів і партнерів розробку, підтримку і здійснення комплексу глобальних норм з метою забезпечення сталого використання Світового океану для судноплавства.

Необхідно зазначити, що поряд зі Міжнародною морською організацією, також є інші міжнародні організації та органи, діяльність яких спрямована на охорону морського середовища. Серед них є **Міжнародний орган з морському дна**, який є організацією, що відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р., здійснює контроль за видобутком корисних копалин з морського дна та захисту навколишнього середовища від будь-якого шкідливого впливу від такої діяльності.

Також, необхідно наголосили на **Міжурядовій океанографічній комісії ЮНЕСКО**, як органу ООН, який сприяє міжнародному співробітництву у сфері охорони морських просторів шляхом оцінки морського середовища та морського біологічного різноманіття.

Висновок. Не дивлячись на стрімкий розвиток міжнародно-правового регулювання відносин держав у сфері охорони навколишнього природного середовища, залишається значна кількість проблем, що потребують свого вирішення, тому збереження морського середовища та їх захист мають глобальне значення. Зусилля держав повинні бути спрямовані не тільки на розвиток нормативної бази, а і на створення інститутів, що забезпечать

досягнення спільних цілей для усіх учасників міжнародних відносин. Зокрема, важливим є досвід таких органів як Міжнародна морська організація, ГЕСАМП, МАГАТЕ, Міжнародний орган з морського дна, Міжурядова океаногеографічна комісія ЮНЕСКО. Проте, не дивлячись на їх діяльність, слід зазначити, що обов’язком кожної держави є збереження морського середовища, що є основою життєдіяльності всього людства.

Література

1. Білоус О. Міжнародно-правове регулювання запобігання забрудненню морського середовища нафтою і нафтопродуктами із суден / О. Білоус. М: «Актуальні проблеми держави і права», 2004. С. 501-505.
2. Бредіхіна В.Л. Механізм правового регулювання охорони морського середовища та його природних ресурсів. М: «Порівняльно–аналітичне право». 2014. № 8.
3. Єфремов В. С., Єфремов Н. В. Международное морское право о защите и сохранении морской среды. В кн. : Международно-правовой режим использования научно-исследовательских судов: Научное издание / Кол. авторов, рук. авт. кол. А. А. Щипцов. К. : «Наукова думка», 1996. 383 с.
4. Іванський А.Й. , Сухопара М. Міжнародно-правове регулювання захисту Світового океану від забруднення. М: «Сучасні питання економіки і права», 2014.
5. Ковалев А.А. Современное международное морское право и практика его применения : монография / А.А. Ковалев. М. : Научная книга, 2003. 960 с.
6. Конвенція з морського права 1982 р (UNCLOS-82). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057

7. Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами 1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_127
8. Конвенція про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції 1982 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_219.
9. Леусенко І.В. Міжнародне співробітництво в галузі охорони морського середовища від забруднення із суден / Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. М: «Правознавство». 2018. № 1.
10. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009
11. Нунупаров С. М. Предотвращение загрязнения моря судами / С. М. Нунупаров. М.: "Транспорт", 1979. 336 с.

REFERENCES

1. Bilous O. (2004). Mizhnarodno-pravove rehuljuvannja zapobighannja zabrudnennju morsjkogho seredovyshha naftuju i naftoproduktamy iz suden [International legal regulation of the prevention of marine pollution by oil and petroleum products from ships]. Proceedings from Actual problems of the state and law (pp. 501-505) [in Ukrainian].
2. Bredikhina V.L (2014). Mekhanizm pravovogho rehuljuvannja okhorony morsjkogho seredovyshha ta jogho pryrodnykh resursiv [Mechanism of legal regulation of protection of the marine environment and its natural resources]. Proceedings from Comparative analytical law, no 8 [in Ukrainian].
3. Efremov V.S., Efremov N.V. (1996). Mezhdunarodnoe morskoe pravo o zashhyte y sokhranenny morskoj sredы [International maritime law on the protection and preservation of the marine environment]. Proceedings from International legal regime for the use of research vessels: Naukova dumka - Scientific thought [in Russian].
4. Ivansky A.Y., Sukhopara M. (2014). Mizhnarodno-pravove rehuljuvannja zakhystu Svitovogho okeanu vid zabrudnennja [International legal regulation of the protection of the oceans from pollution]. Proceedings from Modern issues of economy and law [in Ukrainian].
5. Kovalev A.A. (2003). Sovremennoe mezhdunarodnoe morskoe pravo y praktyka egho prymenenyja [Modern international law of the sea and the practice of its application]. [in Russian].

6. Konvencija z morsjkogho prava 1982 (UNCLOS-82) [Convention on the Law of the Sea 1982 (UNCLOS-82)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057 [in Russian].
7. Konvencija pro zapobighannja zabrudnennju morja skydamy vidkhodiv ta inshymy materialamy 1972 [The Convention on the Prohibition of the Obstacle of the Sea by Skids of the Entrance and the Other Materials 1972]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_127 [in Russian].
8. Konvencija pro Mizhnarodnu morsjku orghanizaciju 1948 roku v redakciji 1982 roku [Convention on the International Maritime Organization of 1948, as amended in 1982]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_219 [in Ukrainian].
9. Leusenko I.V. (2018). Mizhnarodne spivrobotnyctvo v ghaluzi okhorony morsjkogho seredovyshha vid zabrudnennja iz suden [International cooperation in the field of marine pollution protection from ships]. Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova [Bulletin of ONU Mechnikov], no 1 [in Ukrainian].
10. Mizhnarodna konvencija po zapobighannju zabrudnennju z suden 1973 [The International Convention on the Recognition of Judges 1973]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009 [in Ukrainian].
11. Nunuparov S.M. (1979). Predotvrashhenye zaghrjaznenyja morja sudamy [Prevention of marine pollution by ships]. [in Russian].